

**ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ МУЗИЧНОЇ
БУДОВИ ДУХОВНОГО КАНТА «СВЯТОМУ ЮРІЮ»
ЯКОВА ЯЦИНЕВИЧА (ЗА АРХІВНИМИ МАТЕРІАЛАМИ)**

Чамахуд Д. В.

аспірантка II року навчання

*кафедри історії української музики та музичної фольклористики
Національна музична академія України імені П. І. Чайковського*

*Науковий керівник: **Путятицька О. В.***

кандидат мистецтвознавства,

в. о. професора кафедри історії української музики

та музичної фольклористики

Національна музична академія України імені П. І. Чайковського

м. Київ, Україна

У творчості українських композиторів кінця XIX – початку XX століття яскраво представлено жанр обробки давніх духовних кантів та псалмів. Не оминув увагою зазначені піснеспіви Яків Яцинович. Зважаючи на малодослідженість його творчої спадщини, збережено та видано нотні матеріали лише трьох кантів митця, серед яких – «Святому Юрію». Ноти твору композитора вміщено у збірці духовних творів, яку впорядкував М. Юрченко [2, с. 120–127]. Функціонує багато варіантів пісень про святого Юрія. В основі сюжету композиції Я. Яциновича, – легенда про царя та людей-ідолопоклонників, які вірили у цмока (змій-дракона). Популярність історії, а також цікавість до неї Я. Яциновича не випадкова. Дослідниці Н. Сивачук та О. Циганок зазначають, що у другій половині XIX – першій чверті XX століття у хатньому інтер'єрі надзвичайно поширеними були образи воїнів-захисників, які стали святими – Юрія Змієборця та Архангела Михаїла [7, с. 263].

Різноманітні архівні матеріали, віднайдені у фондах ІР НБУВ, ЦДАВО та ЦДАМЛМ, допомагають виявити часові обмеження виникнення твору Я. Яциновича, про що не зазначено у друкованих нотах канту [2, с. 116–122]. Найраніше датовані програми та афіші концертів українських релігійних кантів XVII–XVIII століть у виконанні хору студентів Університету святого Володимира та слухачок Вищих жіночих курсів під керівництвом О. Кошиця – 1916–1917 рр. [8, арк. 45 зв., 65, 77]. При порівнянні вербальних текстів канту Я. Яциновича, поданих у програмах, з текстами у друкованих нотах

твору, зауважено, що в архівних документах подано усього п'ять куплетів, на відміну від семи куплетів у нотах. У програмах окремі куплети змінено місцями (розміщено у такому порядку: перший – початок п'ятого – другий – кінець п'ятого і початок шостого – сьомий). Відмінність у структурі вербального тексту спонукає до припущення про дві редакції канта «Святому Юрію» (перша – у програмах, друга – у виданні М. Юрченка). Можливо, Я. Яциневич спочатку створив легший варіант твору, а вже згодом розвинув композицію до великої складної форми. Принаймні, точно з'ясуємо, що піснеспів написано до 1916 р.

Архівні документи допомагають отримати інформацію про перші публікації канту композитора. Серед таких матеріалів – Каталог книг і нот ВПЦР (1927 р.) [3, арк. 1], інвентарні каталоги музично-теоретичної бібліотеки імені К. Г. Стеценка за 1918–1924 рр. [5; 6]. У них зроблено записи про придбання бібліотекою книг та нот. Так, від 25 вересня 1923 р. та 2 вересня 1924 р. значиться про закупку нот хорових творів Я. Яциневича – «Колискова пісня», «Літня ніч», а також кант «Святому Георгію». Таким чином дізнаємося, що у 1923 р. надрукований нотний матеріал канта «Святому Юрію» можна було вільно придбати для виконання, а згодом його неодноразово перевидавали, зокрема у 1927 р.

Програми концертів, на яких виконували кант Я. Яциневича, свідчать, що митець у своєму творі використав мелодію зі збірника «Ліра і її мотиви» П. Демуцького (1903 р.), яку той записав від лірника Ридька [1, с. 26]. Пошуки зазначеного видання підтверджують інформацію (приклад 1).

Приклад 1.

Записано П. Демуцьким. Лірницький кант «Георгію»

Recitativ

Бу-ды лю-де не-зир-ны-и, во-ны вь Бога не ви-ры-лы.

Для музичного оформлення піснеспіву у другій редакції, з якою проводилася робота, Я. Яциневич обрав майже усі вербальні тексти, вміщені у збірці П. Демуцького. Виняток становлять останні сьомий-восьмий куплети, які об'єднано в один, оскільки словесний текст у них дещо повторюється. Тобто піснеспів утворили сім куплетів. У нотному виданні замінено окремі слова-діалекти на більш сучасні (замість «цара» – «царя», замість «кряжем» – «хрестом», замість «його» – «нього»).

Пісенспів «Святому Юрію» у композиторській інтерпретації Я. Яциневича за розвитком музичного матеріалу, фактурою, формою значно переростає звичне поняття канту. Розуміння та відчуття автором глибини змісту вербальних текстів твору з усіма сюжетними перипетіями спонукало митця створити масштабну, цікаву за формою та музичним матеріалом, непросту для виконання композицію. Залежно від подій, відображених у творі, для канта «Святому Юрію» обрано чотиричастинну структуру: до першої частини увійшли перший та початок другого куплетів; другу частину утворюють кінець другого та третій куплети; невелика зв'язка – початок четвертого куплету, третя частина – кінець четвертого і початок п'ятого куплети; четверта частина – кінець п'ятого, шостий і сьомий куплети. Усі частини контрастують не лише тонально, а й фактурно, темпово та динамічно.

Головна мелодія, яку використав композитор, коротенька – усього чотири такти. Незважаючи на це, Я. Яциневич майстерно її розвинув та видозмінив, зберігаючи при цьому її основні характеристики: тридольність, інтервальний початок висхідною терцією, ритмічний контур – синкопи, зміщення наголосів у словах. Тема стала об'єднуючим лейтмотивом композиції. Дружина Я. Яциневича в одному із листів до Л. Кауфмана від 7 березня 1961 р. писала про цей твір, зокрема про філігранну композиторську роботу митця з головною музичною темою: *«Хочется сказать в защиту канта св. Юрию. В нем нет ничего церковно-религиозного. Это просто народная легенда, как язычники приносили в жертву чудовищу-зійцу девушек. Мелодия его красивая и тщательно обработаная, может послужить для кино-картин»* [4, арк. 6–6зв.].

Першу частину *C-dur* (тт.1-28) – можна вважати вступом, експонується основний музичний матеріал та розповідається про події, які уже трапилися. Три рядки вербального тексту розділено на три побудови – два речення, перше з яких повторюється двічі. Перед першим реченням звучить квінтовий тритактовий *вступ* у партії басів (приклад 2), які співають квінту впродовж усієї частини. Звучання інтервалу відразу вказує на зв'язок із першоджерелом – кантом лірників, спів яких обов'язково супроводжувався грою на лірі.

Приклад 2.

Я. Яциневич. Кант «Святому Юрію»

Allegro ma non troppo

Музичний текст з нотами та ліричним супроводом. Лірика: Бу-ли лю-ди не-вір-ні і, не-вір-

У вербальному та музичному текстах **другої частини** «Прийшла пора аж до царя» (тт.28-63) відбувається зав'язка подій, розповідь про підготовку дочки царя для жертвоприношення змію. Музичний розвиток у другій частині утворює три етапи-побудови напруги та драматизму.

Між другою і третьою частинами невелика десятитактова модулююча **зв'язка-перехід** «Панна тоді сильно злякла» *meno mosso* (тт.64-73) звучить у чотириголосці з *divisi* альтів, але без басів. У сопрано розпізнаються інтонації головної теми, проте це лише невеликі уривки. Музичний матеріал побудови насичений гармоніями зменшених септакордів з оберненнями, які не полишають слухача відчуття напруги.

Різким ударом у рухливішому темпі *allegro moderato* розпочинається драматична **третя частина** канту «Аж тут летить а цмоцище» (тт.74-94). Частину утворюють дві тонально контрастні побудови *d-moll* та *C-dur*, у тексті яких відбувається розвиток дії (розповідь про приліт страшного змія).

Заключна урочиста **четверта частина** «Де узявся святий Юрій» (тт.95-138), з одного боку, є репризою музичного матеріалу, з іншого – кульмінацією та зав'язкою дії, адже розповідається про битву між цмоком та Юрієм, про перемогу святого та про заповіт Юрія розповідати усім людям про чудеса Господні. Зважаючи на таку кількість сюжетних колізій, частину утворюють аж п'ять побудов.

Таким чином, у духовному канті «Святому Юрію» Я. Яциневичу вдалося із короткої чотиритактової мелодії створити і розвинути великий за масштабами абсолютно самостійний твір. Наявність контрастів як зовнішніх, так і внутрішніх, продуманої чіткої драматургії дає підстави стверджувати, що досліджений пісенспів значно переріс звичне поняття канту і за жанром наблизився до хорového концерту.

Література:

1. Демущкий П. Ліра і її мотиви : зб. нар. пісень для голосу з лірою. Київ : Друкарня І. Чоолова, 1903. 68 с.

2. Духовна музика українських композиторів 20-х років ХХ століття / упоряд. М. Юрченко. Київ : Вид-во ім. О. Теліги, 2004. 224 с.

3. Каталог книжок і нот Всеукраїнської православної церковної ради (1927 р.). *ЦДАВО України*. Ф. 3984. Оп. 4. Спр. 213. 2 арк.

4. Листи Яциневич І. І. до Кауфмана Л. С. (27.02.1961–08.09.1965 рр.). *ЦДАМЛМ України*. Ф. 4. Оп. 1. Спр. 256. 24 арк.

5. Музично-теоретична бібліотека імені К. Г. Стеценка. Інвентарний каталог бібліотеки (30 серпня 1918 р. – 16 травня 1924 р.). *ІР НБУВ*. Ф. 50. Оп. 1. Спр. 944. 146 арк.

6. Музично-теоретична бібліотека імені К. Г. Стеценка. Інвентарний каталог бібліотеки (20 травня 1924 р. – 8 червня 1927 р.). *ІР НБУВ*. Ф. 50. Оп. 1. Спр. 945. 144 арк.

7. Сивачук Н., Циганок О. Виховання патріотизму засобами образотворчого фольклору в українській родині другої половини ХІХ століття – першої чверті ХХ століття. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. №6(2). Умань : Жовтий О. О., 2012. С. 262–266.

8. Хор студентів Київського Університету святого Володимира під керівництвом О. О. Кошиця, Я. М. Яциневича. Відгуки в дружі про концерти хору і програми концертів (1906–1917 рр.). *ІР НБУВ*. Ф. 50. Оп. 1. Спр. 785. 78 арк.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-266-4/105>

ГРА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВОГО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ ТА ДЖЕРЕЛО РОЗВИТКУ УСІХ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Шевченко С. В.

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

м. Запоріжжя, Україна

Пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного і культурного розвитку України є система освіти. Одним із напрямків реформування освіти, передбачених законами України «Про освіту»,